

ZNANOST I ČOVJEKOVA SUDBINA.

Donosimo ovaj lijepi članak iz pera G. Ferrera, poznatog talijanskog književnika. On je taj članak nedavno objelodanio u franc. reviji »Illustration« (27. 12. 24). Ovo je preveo Dr. D. Cepulić, od srca mu hvala.

Devetnaesto je stoljeće učinilo mnogo toga. Ono je htjelo stvoriti i znanost o čovjeku. Toj bi znanosti bila zadaća, da otkrije u laboratoriju, u muzejima i bibliotekama neraskritu tajnu ljudske sudbine. Odakle idemo? kamo? koja su naša prava i naše dužnosti na zemlji za ovo kratko vrijeme, za koje njom prolazimo? Sve su civilizacije kušale da riješe to vječno pitanje. Devetnaesto je stoljeće mislilo, da će ga riješiti novim sredstvima na nov i doslije nepoznat način.

Da dobije ta nova sredstva, ono je iza prirodnih znanosti stvorilo mnoštvo znanosti, koje proučavaju čovjeka: antropologiju, etnologiju, glotologiju, poredbenu filologiju, prehistoričnu i historičnu arheologiju, egiptologiju, asiriologiju, povijest religija, opću psihologiju, psihologiju naroda, socijologiju, političku ekonomiju, statistiku, demografiju, kriminologiju. Sve te znanosti možemo smatrati djelovima jedne znanosti, koja proučaje čovjeka. One su gotovo sve nastale u 18. vijeku, ali su se istom u 19. razvile, podigle, stale tražiti, neka se njima u ruke preda sudbina ljudska, jer su one ključ sadašnjosti, prošlosti i budućnosti . . .

Te su naime znanosti držale doista neko vrijeme, da one mogu riješiti sve zagonetke, koje nas okružuju. Koji zakoni ravnaju životom naroda raznih, porastom i padom pučanstva, produkcijom i razdiobom dobara, ratovima i državnim promjenama, cvatom, dekadencijom i smrću pojedinih civilizacija? Koji su uzroci i koji je lijek socijalnim bolestima: bijedi, neznanju, alkoholizmu, samoubojstvu, kriminalitetu, ludilu? Tisuće je učenjaka sabralo more dokumenta, statistika, osnovalo laboratorije, iznašlo nauke i učinilo beskrajne pokuse, da nađu na ova pitanja takove odgovore, te se može reći da su definitivne znanstvene istine.

Ove se ambiciozne znanosti ne zadovoljiše samo sadašnnošću; one htjedoše otkriti prošlost, svu prošlost, do iskona svih vremena. Kako je nastao planetarni sustav? koje je promjene doživjela naša zemlja? Kako su nastale razne životinjske i biljevne tvorbe? Gdje valja tražiti biblijski Eden? Gdje se je pojavio prvi put čovjek? (Da li u jednom kraju ili u isto doba u više krajeva?). Da li isprva postojala samo jedna rasa ili više njih? Zašto se rod ljudski sastoji iz više rasa? Kako je čovjek naučio govoriti i zašto ima danas više jezika? Kako da znanost protumači priču o babilonskom tornju (kojim fonetičkim ili ideološkim zakonima)? Kojim su putevima napućile razne rase i narodi zemlju? Koliko tisuća stoljeća živi

čovjek na zemlji? Kako je iz divljačkog stanja došao do civilizovanog stanja? Kada je, gdje je i kako je otkrio žitarice i kovine, počeo pitomiti životinje, našao alfabet, pravo, političke uredbe, graditeljstvo, skulpturu, slikarstvo i ostale umjetnosti? Koliko je vjera stvorio, koja su im vrela? Kako su se razvijale, kako li međusobno u dodir došle? Kakve su bile one nepoznate civilizacije, koje iščeznuše ostavivši tek nijeme tragove za sobom, kao prave zagonetke posijane po kruglji zemaljskoj? Što je bilo u doba, koja su bila pred povjesničkim vremenima?

Na sva je ova pitanja kroz više pokoljenja tisuće učenjaka tražilo odgovore, koji će biti sigurni, neprijeporni, znanstveno dokazani. Međutim se maleni broj tih učenjaka — najsmionijih i najromantičnijih — zavezao u budućnost. Budući da čovjek znade pomoću znanosti sadašnjost i prošlost, ne bi li on pomoću te iste znanosti stvorio i budućnost, t. j. jednu bogatiju, znanstveniju, pravedniju, srećniju civilizaciju?

Ima tome nešto više od trideset godina, kad sam studirao na sveučilištu u Bologni. Devetnaesto je stoljeće na svom izmaku sačuvalo netaknutu vjeru u moć znanosti, koje se bave čovjekom. Konačna rješenja bijahu ili već nađena ili se još čekalo na njih u nedalekoj budućnosti. Geologija je držala da je otkrila, barem u glavnim crtama, povijest zemlje. Darwinovi učenici nijesu ni najmanje sumnjali da sve znadu, kako je iz prvotne protoplazme izašlo pomalo sve ono silno mnoštvo vrsti i svi brojni vegetalni i životinjski oblici do čovjeka »homo sapiens«. Antropologija je čitala sa stalnošću u studiju lubanja najtajanstvenije strane povjesnice. Filologija, jezične znanosti tražile su tajne u korjenima riječi. Arheolog su i filolog znali, da Homer nije postojao a njegove su tobožnje pjesme, kojima su se divila tolika pokoljenja kao remek-djelima jednog jedinstvenog genija, sigurno bile onako sastavljene, kako su si oni to zamišljali. Povjesna kritika nije dvojila o tome, da pozna početke rimske povjesti bolje nego sami Rimljani; pače si je stavljala pitanje, nije li i povijest Kristova priča poput Romulove.

Ova vjera u rezultate istraživanja regbi da se od nekog doba gasi poput tolikih drugih entuziazma devetnaestog stoljeća, **stoljeća par excellence lirskega.**

Nema sumnje, da na mjesto te vjere, kojoj nije falilo veličine, stupa sve više razborita rezerviranost, pa nestaje onog elana, koji je pokretao pred pol stoljeća sve znanosti o čovjeku u uvjerenju, da će se naći konačna istina. Ovo sam osobito osjetio čitajući djelo, koje je nedavno napisao g. Eugène Pittard, odlični antropolog ženevskog sveučilišta, **Les Races et l' Histoire** (u nakladi La Renaissance du Livre, Paris). Ta je knjiga pisana jasnim i ugodnim stilom, gibivim i lakim, te iznosi što znamo o ljudskim rasama. Posao je mučni znanosti, što je ona u stotinu posljednjih godina otkrila obzirom na pitanje rasa.

I što mi je najviše udarilo u oči, kad sam čitao tu knjigu (ako

je prisposodim s onim knjigama, što sam ih čitao kao mladi student ili s onim predavanjima o istom predmetu, kad sam i ja još bio oduševljeni učenik Znanosti o čovjeku) jest vanredna rezerviranost i oprez u izvođenju zaključaka. Metoda g. Pittarda, strogo znanstvena, dolazi ponajviše do zaključka, da ne može ništa zaključiti. Zaključci, koji su još pred 30 godina izgledali konačnim, samo su više manje vjerojatna nagađanja.

Opazamo sve više i više, da je 19. vijek bio odviše lakoumno shvatio kao konačna rješenja (koja bi bila dokazana poput nekih fizikalnih i kemičnih zakona) stanovita učenjačka nagađanja, često vrlo domišljata i genijalna, ali uza sve to vrlo prijeporna. Neki je čudni kolektivni pokret stvarao iz hipoteza, promjenljivih prema vjeri ljudi, znanstvene istine u obliku vječnih istina.

Antropologija je skupila golemo mnoštvo ostataka čovječjih i predmeta iz prehistoričkih vremena. No jedini sigurni zaključak, što ga možemo izvesti iz golemog materijala, jest to, da je 30 stoljeća, kojih nam je povijest donekle poznata, nastavak jedne duge perijode, koja se nalazi pred njima a o kojoj ne znamo gotovo ništa.

Već se jedno stoljeće trudi i muči, da odredi, utvrdi razlike, klasificira pojedine rase. Točno se moglo raspoznati neke rase (za Evropu šest), koje se jasno razlikuju stalnim fizičkim svojstvima: stasom, bojom, kosom, oblikom lubanje i lica i t. d. No osim toga, što postoje i kako su geografski podijeljene, ne možemo stalno tvrditi, ni gdje ni kako su nastale, ni odakle dolaze, ni zašto se njihove oznake usprkos svih riješenja pojavljuju i opet pojavljuju.

G. Pittard ne zaboravlja nam nigda reći uz ono, što znamo, i ono što ne znamo, a to je nažalost često više od onog što znamo. U ostalom se ova rezerviranost i oprez ne susreću tek na polju antropoloških studija, već se općenito susreću na području svih povjesničkih pregrnuća. Pitanja, koja su najviše zanimala devetnaesto stoljeće, jesu postanak i razvitak jezika, problem rasa, biblijska kritika, homersko pitanje, začonetke egipatske, asirske, rimske povjesti, počinju se sada raspredati mnogo mirnije i hladnokrvnije, te se može dobro razlučiti ono, što je stalno od onoga što je samo vjerojatno.

Sve u svemu neočekivani je zaključak, do koga regbi dolazi golemi znanstveni napor 19. vijeka: ljudsko pamćenje nije baš staro i ne seže daleko. Mi znamo samo malo o onome, kakova je bila sudbina čovjekova na zemlji. Nemamo sredstva ni načina, da otkrijemo golemu tajnu, koja sakriva čovjekov postanak, početak jezika i civilizacija, prva otkrića i iznašašća kao što su pripitomljenje domaćih životinja, kulturu žitarica, uporabu kovina, što je bilo od veće važnosti nego li iznašašće željeznice ili aeroplana. Moglo bi se pače reći, da sva naša naprezanja, koje idu za tim da otkriju te tajne, čine ih još tajanstvenijim i nepoznatijim.

Devetnaesto je stoljeće radilo upravo grozničavo, pa i na polju povjesti i arheologije. Neutrudivom je energijom pretražilo Evropu,

dio Azije i Afrike, našlo je silno mnoštvo predmeta i natpisa, spomenika, svakojakih tragova čovjeka iz svake dobe; otkrilo je cijele nekropole i gradove, odgonetnulo mnoga već zaboravljena pisma. Pa ipak sva ta otkrića nijesu ne samo riješila zadanih problema, nego su samo broj istih povećali, jer su se javili problemi i teži od starih.

To dokazuje jasno knjiga g. Pittarda, pogotovo njezin prvi dio, koji se odnosi na predpovjesnu arheologiju. Svuda se i dalje otkrivaju grobovi i nekropole, ljudski ostaci, oružje, umjetnički predmeti. No svako novo otkriće kao kosturi negroida nađeni u spiljama kneževine Monaco ili ženski kipovi (statuete) nađeni tu ili u Willendorfu u Donjoj Austriji — nova je zagonetka, koja komplicira predašnje i novi je **teret na krhkoj zgradi naših hipoteza**.

Isto je i s arheološkim nalazima u Egiptu. Koliko su se učenjaci naprezali iza Champolliona, da nađu ključ faraonskoj zagonetki! Pa opet — čitajte knjigu, tako punu sadržine, g. Jequieria (također švicarskog profesora na sveučilištu u Neuchâtelu), a to je »Povijest egipatske civilizacije«. Tu ćete vidjeti da nam svako novo otkriće dokazuje očajno naše neznanje; dapače nam pokazuje, koliko bismo još morali znati, da samo malo upoznamo egipatsku povijest.

To su uistinu Tantalove muke. Naši se djedovi nijesu mučili, nijesu ništa znali, a mislili da sve znadu, mi pak radimo već jednu stotinu godina i to žilavo; znamo mnogo toga, što naši predi nijesu znali, pa opet ne znamo sve ono, što bismo htjeli znati. Treba li dakle proglasiti »bankrot« znanosti? Hoćemo li reći, da je 19. vijek potražio vrijeme i snagu u suvišno istraživanje? da se je pokazao taj vijek vijekom kimerie i u znanosti, vijekom apsurdnim, koje je iskrivilo svjetsku povijest?

Ne; to bi značilo priznati jedan od najvećih pokušaja, što ih poznaje ljudska povijest.

* * *

U 17. i 18. vijeku kralj i papa nijesu bili jedini auktoriteti, koje je trebalo poštivati, ako nijesi htio, da dođeš u sukob s oštrim zakonima. Bilo je na pr. opasno i dvojiti o tome, da je Homer bio veliki pjesnik i da je on ispjevao dva književna remek-djela. U 17. stoljeću napisa d' Aubignac djelo »Conjectures académiques«, u kome je podvojio o opstanku Homera i o vrijednosti njegovih djela, ali se nije usudio izići time na javu. I Wolf, njemački učenjak, prihativši koncem 18. stoljeća d' Aubignacove misli, upotrebi sav oprez, da ne doživi neugodnosti sa strane vlade.

Danas nam se ovakova ograničenja intelektualne slobode čine strašnim zloporabama vlasti. One su počivale na temelju jednog shvaćanja života, u kome je bila važnija stvar izvjesnost nego li veliki broj spoznaja, red nego li smjelost duha. To se shvaćanje temeljilo na jednoj logici i stvorilo je divne civilizacije. No čovjek je u 18. i 19. vijeku htio da osvoji zemlju i njezino blago. Pri tome

je on sanjao, kako će svoju moć nad prirodom proširiti beskonačno, pa držeći da će razumom moći zagospodovati svojom sudbinom, porušio je spomenutu ideologiju. Iz te velike revolucije 19. vijeka nikoše sve znanosti o čovjeku, i onaj kritički, smjeli i katkada navični duh, kao što i industrija i demokracija društva. Misao o znanosti i čovjeku, koja će donijeti konačne i sigurne rezultate i po kojoj će čovjek zagospodovati svojom sudbinom; ta je misao bila tako rekući vjera ovog nevjernog i u neku ruku mističnog stoljeća.

Neograničeno pouzdanje u znanost i u kritičnu moć ljudskoga duha (čije je posljednje iluzije doživjela moja generacija) bijaše zadnji elan one mistične vjere u razum. No prava zadaća kritičnog duha i znanosti bijaše u isti čas i čednija i općenitija, nego što je to zamišljao 19. vijek. Tu se htjelo porušiti sav sistem ideja, na kome je počivalo staro društvo: biblijska kozmogonija i Aristotelov ugled, prestiž Tita Livija i klasična naobrazba. No kad je posao razaranja dovršen, onaj žar, koji je gorio u razaračima, ohladnio se pred ruševinama, pa vidimo, da su bile iluzije i one znanstvene izvjesnosti, u koje smo vjerovali.

Lojalnost i iskrenost, kojom g. Pittard priznaje na svakoj stranici nedostatke znanosti, jest znak vremena, očitiji nego što bi se moglo i činiti na prvi mah. Mi ne ćemo zaniijekati rad 19. vijeka, kako neki misle, ali ćemo ga pročistiti i iskoristiti ne tako, da otkrijemo sav ljudski udes, već tako da nas njegove iluzije pouče o granicama ljudskoga razuma.

Ljudski je razum ptiče u krleci zatvoreno. Krletka je tako krasna i tako široka, te ptiče očarano njenim sjajem i golemim prostorom, koji je okružuje, ne opaža katkada njezine prečke, pa sanja o slobodi i hoće da se vine u podnebesje . . . Ali krletka postoji, ma da je njegovo očarano oko svagda ne vidi . . .

Mi smo to ptiče, koje je u pola svoja zanosnog lijeta udarilo o zidove krletke, koje nije vidjelo. To je evo razlog krizi, u kojoj se nalaze sve znanosti, koje govore o čovjeku. Bili smo izgubili smisao o granicama naše moći, pa ga treba opet steći. To ćemo postići, ako najprije otkrijemo granice našeg razuma, jer će iz te svijesti proisteći jedna nova etika i nova politika.

Evo zadaće, na kojoj naše vrijeme radi besvjesno kao svako vrijeme.

Guglielmo Ferrero.

